

Nr 314

Av herr Hedlund m. fl., om vissa familjepolitiska åtgärder.

(Lika lydande med motion nr 256 i Första kammaren)

Familjen är en grundsten i vårt samhälle. Särskilt stor är dess betydelse i fråga om barnens omvårdnad och fostran. Dessa uppgifter kan inte fullgöras av någon annan institution än familjen. Härav följer att samhället städse måste uppmärksamma betingelserna för familjerna och verka för att de blir så goda som möjligt. Det främsta medlet härvidlag måste givetvis utgöras av familjepolitiken, som således måste tillmätas mycket stor betydelse.

Familjepolitiken har emellertid eftersatts i betydelsefulla avseenden. Sålunda är de allmänna barnbidragens utjämnande effekt mindre nu än vid införandet 1948. Med hänsyn härtill måste fjolårets barnbidragshöjning liksom den höjning som aviserats i årets statsverksproposition hälsas med tillfredsställelse. Men familjepolitiken har eftersatts också i det avseendet att det i stort sett saknats riktlinjer för dess utveckling och anpassning till de ändrade förhållanden för familjerna som samhällsomvandlingen för med sig.

Vid 1964 års riksdag väcktes från vårt håll förslag rörande upprustning och konkreta riktlinjer för familjepolitiken framöver samt hemställdes att en utredning med parlamentarisk sammansättning måtte tillsättas för närmare prövning och utformning av de angivna riktlinjerna. Denna hemställan avvisades av riksdagen. I statsverkspropositionen till årets riksdag har emellertid föredragande statsrådet meddelat att en särskild kommitté kommer att tillkallas med uppgift att verkställa en utredning rörande familjepolitiken. Vi utgår från att kommittén kommer att få parlamentarisk sammansättning och hälsar med tillfredsställelse att en samlad översyn av familjepolitiken sålunda skall komma till stånd. Vi anser det angeläget att de förslag som från vårt håll framförts om riktlinjer för familjepolitiken närmare prövas och lägges till grund för utredningsarbetet.

Inledningsvis vill vi därvid framhålla att det ekonomiska stödet till barnfamiljerna enligt vår mening bör ha tre huvudsyften. Det skall medföra en utjämning mellan barnfamiljer över huvud taget och andra grupper så att inte barnfamiljerna ensamma behöver bära de egentliga barnkostnaderna; det skall tillförsäkra familjer med låga inkomster i förhållande till familjestorleken en god grundstandard, och det skall utformas så att möd-

rarnas situation och behov av valfrihet beaktas särskilt när barnen är små. I sistnämnda hänseende spelar även möjligheterna till barntillsyn m. m. en betydelsefull roll. De spörsmålen behandlas emellertid i annan motion från vårt håll.

På grundval av nämnda principer anger vi nedan de riktlinjer och målsättningar som bör vara vägledande för familjepolitiken. Vi vill härvid framhålla att man vid förverkligandet av det sålunda angivna programmet givetvis måste beakta både de statsfinansiella och samhällsekonomiska möjligheterna. I enlighet med vad vi framhöll vid fjolårets riksdag bör som allmän målsättning gälla att programmet i huvudsak skall kunna förverkligas inom en tid av 3—4 år.

De allmänna barnbidragen

Barnbidraget är numera den mest betydelsefulla formen för samhällets direkta ekonomiska stöd till barnfamiljerna. Deras införande år 1948 innebar ett betydande framsteg jämfört med de skatteavdrag som tidigare tillämpades och vilka barnbidragen ersatte. Till skillnad från skatteavdrag genom avdrag på den taxerade inkomsten utgår de allmänna barnbidragen oavsett inkomstförhållanden lika för alla barn. Även barnbidragens karaktär av kontantförmån, vilket medger fullständig konsumtionsfrihet, måste tillmätas ett betydande värde.

Enligt vår mening bör samhällets ekonomiska stöd till barnfamiljerna ha till uppgift att utjämna och fördela barnkostnaderna, d. v. s. att utjämna den standardskillnad som utan stödåtgärder skulle uppstå mellan barnfamiljer och andra grupper. Det bör dock understrykas att denna utjämning inte kan eller bör drivas därhän, att samhället helt övertar barnkostnaderna. Det måste anses som en förmån och en tillgång att ha barn. Föräldrar och familjer är också beredda att göra betydande uppoffringar för barnens skull. Hela vår framtid är emellertid beroende av den vård och fostran den uppväxande generationen får. Därför måste det anses skäligt och riktigt att vi alla bidrar till barnkostnaderna. De allmänna barnbidragen bör vara det främsta medlet härvidlag.

Såsom antytts ovan har de allmänna barnbidragen jämväl karaktären av en skatteåterbäring till barnfamiljerna på grund av att dessa har lägre skattekraft än andra grupper i motsvarande inkomstlagen. Huruvida barnbidragen skall komma familjerna till del genom utbetalda kontantbelopp eller i form av minskad skatt kan ses som en teknisk fråga, men det är av största vikt att utformningen är sådan att detta allmänna stöd till alla barnfamiljer utgår med lika belopp per barn räknat.

I en särskild undersökning, byggd på 1958 års levnadskostnadsundersökning, har beräknats att de faktiska kostnaderna per barn och år i en tvåbarnsfamilj uppgår till ca 2 700 kronor. Värdet av »vård och tillsyn i hemmet», som beräknats till ca 2 400 kronor per barn i en tvåbarnsfamilj,

är ej medräknat i denna summa. Mot bakgrunden av dessa kostnadssiffror är enligt vår mening det nuvarande ekonomiska stödet till barnfamiljerna otillräckligt.

Förutom fjolårets höjning har de allmänna barnbidragen sedan införandet 1948 varit föremål för reella höjningar vid två olika tillfällen, 1957 och 1961. Såsom nämnts är dock deras utjämnande effekt alltjämt lägre än 1948. Genom den nu aviserade höjningen torde dock 1948 års utjämnande effekt i stort sett återställas.

Såsom vi framhöll vid föregående års riksdag kan dock inte en tillfredsställande nivå därmed ha nåtts med hänsyn till den allmänna ekonomiska utvecklingen. Målet bör, såsom vi likaledes framhöll i fjol, vara att inom den angivna tidsperioden höja barnbidragen till 1 200 kronor per år och barn. En ytterligare förbättring måste eftersträvas. Vi föreslår att barnbidragen inom en tid av 3—5 år höjes med 500 kronor. Därjämte måste tillses att barnfamiljerna framgent genom barnbidragen får en skälig andel av de allmänna standardförbättringarna.

Omvandling av familjebostadsrabatterna

Genom de allmänna barnbidragen — lika till alla barn — sker en allmän omfördelning av barnkostnaderna till barnfamiljernas förmån. Såsom nämnts sker dock inte en total utjämning, utan föräldrarna får givetvis vidkännas betydande utgifter som inte täckes av de allmänna barnbidragen. Med hänsyn till den sneda eller ojämna inkomstfördelning som råder kan detta i lägre inkomstlägen medföra en standard som är så låg att den inte kan anses skälig i förhållande till den allmänna ekonomiska standarden i samhället. Det finns således behov av ett ytterligare ekonomiskt stöd till barnfamiljer i lägre inkomstlägen, särskilt flerbarnsfamiljer. Ett sådant stöd bör utformas med utgångspunkt från att varje barnfamilj skall tillförsäkras en skälig ekonomisk standard per konsumtionsenhet räknat. Följaktligen blir två faktorer avgörande för utformningen av ett dylikt stöd, dels familjens inkomst, dels antalet barn i familjen.

Inom den nuvarande familjepolitiken finns en stödform som i vissa avseenden har en sådan utformning som angivits ovan. Familjebostadsrabatterna utgår således dels med vissa belopp per familj (föräldrar) räknat, dels med vissa belopp per barn räknat. Principen om inkomst per konsumtionsenhet får således anses vara vägledande i viss utsträckning. Genom anknytningen till bostad av viss typ utestänges emellertid många familjer med låga inkomster från möjlighet att erhålla detta stöd, vilket inte kan anses tillfredsställande.

Över huvud taget måste de ekonomiska stöd som avser bostaden anses otillfredsställande ur många barnfamiljers synpunkt. Ett stort antal barnfamiljer med behov av ekonomiskt stöd går miste om både familjebostadsrabatt och generell subvention, emedan de bebor bostäder där sådana för-

måner inte kan komma i fråga. Svagheterna och bristerna i den nuvarande ordningen kan exemplifieras av att medan en stor barnfamilj med relativt små inkomster helt står utanför möjligheterna till stöd med anknytning till bostaden, har en mindre barnfamilj med relativt bättre inkomster kanske både familjebostadsbidrag och en viss generell subvention, och en tredje familj utan barn men med stora inkomster åtnjuter en betydande generell subvention. En sådan ordning kan enligt vår mening inte försvaras.

Den omläggning som således är erforderlig bör innebära att medel överföres från bostadspolitikens område till familjepolitikens. Avvecklingen av de generella subventionerna bör fullföljas successivt. De medel som därigenom friställes bör överföras till familjepolitiken. Vidare bör familjebostadsrabatterna ersättas av ett stöd till barnfamiljer med lägre inkomster som är oberoende av viss bostadstyp o. d. Detta stöd bör utformas i enlighet med de ovan angivna principerna, dvs. med utgångspunkt från inkomst per konsumtionsenhet. Ett sådant stöd kan måhända benämnas extra barnbidragsförmån. Denna omläggning bör kunna ske inom den ovan angivna tidsperioden.

Vårdnadsbidrag

Den insats som mödrarna gör genom sin vård och fostran av barnen är av mycket stor betydelse och värd allt erkännande. Därom synes allmän enighet råda. Denna allmänna uppfattning har dock inte medfört ett sådant beaktande inom familjepolitiken av mödrarnas situation som den uttalade uppskattningen borde föranleda.

Samhällsomvandlingen har medfört att allt fler mödrar ställs inför valet mellan hemarbete och förvärvsarbete utanför hemmet. I åtskilliga fall torde förvärvsarbete framstå som en ekonomisk nödvändighet, särskilt för de ensamma mödrarna. I andra fall kan en dyrbar utbildning eller kvinnans behov av utåtriktade kontakter och vistelse även i miljö utanför hemmet vara betydelsefulla skäl för förvärvsarbete. I den allmänna debatten har ofta uttalats farhågor för att mödrarnas förvärvsarbete skulle medföra menliga inverkningar för barnen, främst i psykiskt avseende. Dess bättre har det visat sig att dylika farhågor varit överdrivna. Något entydigt belägg för menliga inverkningar synes inte ha framkommit. Den psykologiska sakkunskapen synes visserligen vara ense om att moderskontakten spelar en mycket betydelsefull roll, särskilt under tiden fram till omkring treårsåldern. Men även på denna punkt tycks en nyansering i bedömningen vara befogad. Vetenskapliga resultat tyder på att det positiva värdet av heldagskontakt med modern blir störst, om modern trivs med sin roll och sitt arbete i hemmet, medan värdet kan bli negativt, om modern inte trivs med enbart den uppgiften utan har behov av daglig kontakt även med andra miljöer, främst förvärvsarbetets. I fall av sistnämnda slag torde det vara bäst för barnen, om modern upprätthåller förvärvsarbete, så att hon är så harmonisk och känslomässigt balanserad som möjligt den tid hon är till-

sammans med barnen. Av det anförda framgår också att det ur barnens synpunkt inte är tillfredsställande om mödrar, som helst helt vill ägna sig åt hem och barn, av ekonomiska skäl måste ta förvärvsarbete utanför hemmet.

En allmän bedömning av här relaterade förhållanden ger vid handen att det även ur barnens synpunkt torde vara en fördel, om mödrarna så långt möjligt fritt kan välja mellan hemarbetet och förvärvsarbetet. Det bör vara en uppgift för samhället att medverka till att förutsättningar skapas här för. En åtgärd bör då bli att skapa bättre ekonomiska förutsättningar för de mödrar, som helt vill ägna sig åt hemmet och barnen medan barnen är små. En sådan åtgärd sammanfaller med vad som ovan nämnts om angelägenheten av att samhället inom familjepolitiken bättre beaktar de hemarbetande mödrarnas situation.

Vi föreslår att införandet av ett allmänt vårdnadsbidrag (arbetsnamn) bör ingå i det familjepolitiska reformprogrammet. Detta bidrag bör utgå med samma belopp till alla mödrar med barn under viss ålder, oavsett om det finns ett eller flera barn i aktuell ålder. Från rättvisesynpunkt kan måhända hävdas att en viss avvägning bör ske mellan förvärvsarbetande och icke förvärvsarbetande mödrar. Detta kan beaktas vid bestridandet av kostnaderna för barntillsyn utanför hemmet. Frågan härom bör prövas närmare vid utredningen.

Bidragets storlek bör vägas mot den ålder hos barnet intill vilket bidraget skall utgå. Goda skäl kan anföras för att bidraget bör utgå så länge modern har barn i förskoleåldern. Härigenom skulle emellertid bidragsgivning komma att omfatta så många att det kan ifrågasättas om det jämsides med genomförandet av andra familjepolitiska insatser finns möjlighet att uppnå tillräckliga bidragsbelopp inom en ej alltför avlägsen framtid. Särskild hänsyn måste därjämte tagas till de första barnårens betydelse. Vi föreslår därför att målsättningen i första hand skall vara att vårdnadsbidraget skall utgöra 1 200 kronor per år (100 kronor per månad). Bidraget bör utgå så länge modern har barn i viss ålder omspannande ca tre år, i princip upp till tre års ålder. Frågan om bidraget under den tid modern åtnjuter ersättning från moderskapsförsäkringen bör närmare prövas vid utredning.

De ensamma föräldarnas situation måste särskilt beaktas. Samhällets stöd till dessa måste ges större omfattning än stödet till övriga barnfamiljer. Här föreligger också speciella skäl att utsträcka bidraget till högre ålder. Dessa avvägningsfrågor bör närmare prövas vid utarbetande av reformprogrammet. Härvid bör också socialförsäkringarnas roll i sammanhanget och anpassningen härtill beaktas.

Sedan de förbättringar av familjepolitiska förmåner som beloppsmässigt angivits i denna motion genomförts, bör avvägningen mellan höjning av bidraget och utsträckning av bidragsrätten till högre ålder prövas förutsättningslöst.

Värdebeständighet och standardbeständighet

Frågorna rörande de familjepolitiska förmånernas värdebeständighet och standardbeständighet har ännu inte lösts. Den eftersläpning som rått vid olika tillfällen får ses som en följd härav. Vid den översyn av familjepolitiken som nu skall komma till stånd bör det därför vara en angelägen uppgift att söka utforma regler och riktlinjer som förhindrar att de familjepolitiska förmånernas värde minskas till följd av den ekonomiska utvecklingen.

En indexreglering till skydd mot penningvärdeförsämring torde vara rätt enkel att åstadkomma. Det torde vara lämpligt att i det hänseendet gå till väga på samma sätt som beträffande folkpensionerna. Men det är också önskvärt att barnfamiljerna via de familjepolitiska förmånerna erhåller en skälig del av de allmänna inkomstförbättringarna. I detta syfte bör prövas att införa sådana regler som medför att förmånerna blir standardbeständiga. Även i detta hänseende torde regler som tillämpas inom den allmänna försäkringen kunna tjäna som vägledning.

Med hänvisning till det ovan anförda hemställs,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla

1) att utredningen rörande den framtida familjepolitiken måtte erhålla uppdrag att utarbeta förslag till program för upprustning av familjepolitiken, avsett att genomföras inom en tid av 3—4 år och omfattande

a) höjning av de allmänna barnbidragen till 1 200 kronor per barn och år,

b) införande av extra barnbidragsförmåner till barnfamiljer med lägre inkomster, avsedda att ersätta nuvarande system med familjebostadsrabatter och utformade på grundval av inkomst per konsumtionsenhet,

c) införande av allmänt vårdnadsbidrag till mödrar med barn under viss ålder, förslagsvis omkring tre år, avsett att utgå med 1 200 kronor per år, dock med högre belopp till ensamförälder,

2) att nämnda utredning måtte erhålla uppdrag jämväl att utarbeta förslag till sådana regler för de familjepolitiska förmånerna, att dessa erhåller värdebeständighet och standardbeständighet.

Stockholm den 26 januari 1965

Gunnar Hedlund

Nils G. Hansson

S. G. W. Wahlund

Sven Vigelsbo

i Skegrie

Gustaf Svensson

John Eriksson

Harald Larsson

i Vä

i Bäckmora

i Hedenäset